

SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN MALİYYƏ SAĞLAMLAŞDIRILMASI MEXANİZMİNİN YARADILMASI PROBLEMLƏRİ

A.Q.ƏLİYEVƏ
Sumqayıt Dövlət Universiteti

Məqalə sənaye müəssisələrində maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizmlərinin formalaşdırılması probleminə həsr edilir. Müəssisələrin maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi istiqamətində aparılan tədqiqat maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin aşağıdakı iki komponentdən ibarət olmasına dair fikir irəli sürməyə imkan verir: birinci komponent – müəssisənin maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi istiqamətləri və göstəricilərinin təsnifatı; ikinci komponent – debitor borcların restrukturizasiyası. Məqalədə maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi göstəricilərinin təsnifatı və debitor borclarının faktoring kreditləşməsi üsulu ilə restrukturizasiyasına dair təklif əsaslandırılmışdır.

Açar sözlər: maliyyə potensialı, qiymətləndirmə istiqamətləri, göstəricilərin təsnifatı debitor borcları, faktoring kreditləşməsi

Azərbaycan sənayesində müəssisələrin müflisliyinin əlamətlərinin və səbəblərinin aşkara çıxarılması, onların aradan qaldırılması məsələlərinin həllində maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizmlərinin rolu böyükdür. Müasir dövrdə sənayedə maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizmlərinin yaradılması ilk növbədə qlobal iqtisadi çağırışlarla şərtləndirilir. Belə ki, dünya maliyyə bazarlarında baş verən böhranlar və çağırışlar Azərbaycan sənayesindən yan keçmir. Xeyli sayda müəssisələrin zərərli işləməsi, onların müflisləşərək ləğv edilməsi sənayedə böhranlı vəziyyətin mövcudluğunu etiraf etməyə əsas verir. Müflisləşmə şəraitində sənaye müəssisələrinin maliyyə sağlamlaşdırılmasını təmin edən mexanizmin yaradılmasını yaranmış böhranlı vəziyyətdən çıxmağın yeganə düzgün yolu hesab etmək lazımdır. Maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizmi müəssisənin müflisləşməsinin qarşısının alınması məqsədilə ardıcıl həyata keçirilən tədbirlər sistemidir. Mexanizmin tərkibini yaradan struktur, təşkilat hüquqi, iqtisadi, idarəetmə və informasiya resurslarından hər biri müflisliyin səbəblərinin aradan qaldırılması və sağlamlaşdırma prosesinə təsir etmək gücünə malik olmalıdır. Maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin formalaşdırılmasının zəruri ilkin şərti müəssisənin müflisləşməsinin əlamətlərinin və səbəblərinin yaranması prosesinin təhlilindən ibarətdir. Müəssisələrin maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi probleminin tədqiqi təsərrüfat subyektlərinin maliyyə potensialının müəyyən edilməsinə dair iqtisadçı alimlərin tədqiqatlarının nəticələrinin ümumiləşdirilməsi, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi üzrə konkret meyarların və tələblərin əsaslandırılması müəssisələrin maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin birinci komponentinin-maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi göstəricilərinin müəyyənləşdirilməsi kimi etiraf edilməsi zəruriliyini ortaya qoyur. Sənaye müəssisələrinin maliyyə sağlam-

laşdırılmasının əsas istiqamətlərinin tədqiqinin nəticəsində müəssisələrin debitor borclarının faktoring, forfeytinq, investisiya vergi krediti metodlarının tətbiq edilməsi yolu ilə restrukturizasiyasının məqsədə uyğunluğu əsaslandırılmışdır. Müəssisələrin kreditör qarşısında öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin onların debitor borclarının qaytarılması vəziyyətdən asılı olduğunu nəzərə alaraq debitor borcların restrukturizasiyasının maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin ikinci komponenti qismində tanınması zəruridir. Zərərli işləyən dövlət sənaye müəssisələrinin təsərrüfat fəaliyyətinin sağlamlaşdırılması problemlərini tədqiq edən M.M.Şıxəliyev hesab edir ki, müəssisənin debitor borcları problemini həll etmədən maliyyə vəziyyətlərini sağlamlaşdırmaq, onları böhran vəziyyətdən çıxarmaq imkanları mürəkkəbləşir və çətinləşir. Digər tərəfdən maliyyə sabitliyinə malik olmayan sənayenin əksər müəssisələrinin ödəmə qabiliyyəti aşağı səviyyədədir və qarşılıqlı hesablaşmalarda yaranan debitor borcları o qədər çoxdur ki, onunla müəssisə və təşkilatların anbarlarındakı hazır məhsul qalığını, müəssisənin götürdüyü mənfəəti, iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarını, respublikanın dövlət büdcəsinin gəlirlərini müqayisə etmək belə mümkün deyildir (3, s.112).

Tədqiqatla müəyyən edilmişdir ki, tədqiqat ilində Azərsun Holding MMC-nin debitor borcları törəmə istehsal-kommersiya müəssisələrinin kreditör borclarından 2,9 dəfə, Mingəçevir vibrodəyaz zavodunda-1,8 dəfə çox olmuşdur. Dövlət Neft şirkəti üzrə müəssisələrin debitor borcları onların kreditör borclarına nisbətən 94,7% təşkil etmişdir. “Gənsə Şərab-2”, “İtaldizayn”, “Qazax Şərab-1” kimi müəssisələrin debitor borcları probleminin həlli onların kreditör qarşısında öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün mühüm amil hesab edilməlidir. Bankların faktoring və forfeytinq əməliyyatlarını həyata keçirmək hüququ qanunvericiliklə təsbit edildiyi

indiki şəraitdə müflisləşən müəssisələrin debitor borcları problemlərinin göstərilən mexanizmlərin köməyi ilə həll edilməsi mümkün ola bilər. Azərbaycanda faktoring tədricən inkişaf edir. Əgər Qərbi Avropa ölkələrində faktoring üzrə dövriyyə ÜDM-nin 5% (Böyük Britaniya və İtaliyada-10%), Şərqi Avropada-1,5-2%, Azərbaycanda isə 0,1%-dən az hissəsini təşkil edir. Ümumdünya faktoring dövriyyəsinin təqribən 67%-i Avropanın, 21%-i Amerikanın, 11%-i Asiyanın və 1%-i Afrikanın payına düşür. Bütün dünyada faktoringlə mindən çox şirkət məşğul olur və satıcılar tərəfindən güzəştə satılan debitor borcların ümumi həcmi 1 trln.avro-dan çoxdur (4, s.318). Maliyyə fəaliyyəti təhlil edilən müəssisələrin böyük qrupunu birləşdirən Azərsun Holding MMC-nin 2014-2016-cı illər üzrə konsolidə edilmiş maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlarında törəmə istehsal-kommersiya müəssisələrinin debitor borclarının həcmi 59 mln. manatdan az olmamışdır. Şirkətin törəmə müəssisələri üzrə debitor borcların orta hesabla 3-5 mln. man. təşkil etməsi və müəssisələrə ayrı-ayrılıqda dövriyyə kapitalını maliyyələşdirmək üçün bankdan kreditlərin verilməsində çətinliklərin yaranması nəzərə alınmaqla faktoring əməliyyatının faktor-bankla Azərsun Holding MMC arasında aparılmasını məqsədəuyğun hesab etmək zəruridir. Azərsun Holding MMC ilə debitorlarla arasında borcların ödənilməsinə dair məsələnin həll üçün banklar tərəfindən faktoring xidmətinin göstərilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, faktoring müqaviləsinə uyğun olaraq şirkətə debitor borcun əvəzinə bank tərəfindən ayrılan avans hesabına onun kreditör qarşısında öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi mümkündür. Beynəlxalq faktoring haqqında Konvensiyaya uyğun olaraq avansın kəmiyyəti debitor borcun məbləğinin 70-90%-ni təşkil edir. Debitor borcun məbləğinin yerdə qalan 10-30%-i (kredit üçün faiz və xidmətlərə görə komissiya haqqı çıxıldıqdan sonra) müştərinin faktor-bankda deponentləşdirilən ehtiyat fondu hesabına daxil edilməlidir. Faktor müqaviləsi tam icra olunduqdan, yəni borc alıcı tərəfindən ödənildikdən sonra şirkət ehtiyat fondu hesabını bağlayır və fondun vəsaitləri satıcının bank hesabına köçürülür. Azərsun Holding MMC-nin xeyrinə ödənilməli olan debitor borcların bank tərəfindən faktoring müqaviləsi əsasında satın alınması digər maliyyə alətlərinin tətbiqi ilə müqayisədə bir sıra mühüm üstünlüklərə malikdir. Belə ki, satıcının əlində olan ödəniş tələbnaməsi bank tərəfindən kreditləşdirilərkən ondan əşyanın girov verilməsi tələb olunmur. Faktoringdə satıcının borca görə komissiya haqqının məbləği bank kreditinə görə faizin məbləğinə nisbətən azdır. Nəhayət faktoring əməliyyatının müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi nəticəsində şirkətin törəmə müəssisələri tərəfindən ödənilən mənfəət vergisinin məbləği azaldılır. Qüvvədə olan vergi qanunvericiliyi mənfəət vergisinin satışdan

sonra, yəni əmtəənin alıcıya faktiki təqdim edildiyi andan ödənilməsinə nəzərdə tutur. Lakin əgər, şirkət öz alıcılarına ödənişin vaxtının uzadılmasına (kommersiya krediti) icazə verirsə, göndərilən məhsul üçün pul vəsaitləri ödəyicinin hesabına müəyyən vaxtdan sonra daxil olur. Faktoring buna bənzər vəziyyətin yaranmasının qarşısını alır. Müflisləşmə şəraitində sənaye müəssisələrinin maliyyə sağlamlaşdırılmasını təmin edən mexanizmlərin yaradılması istiqamətində yuxarıda aparılmış tədqiqat əsasında aşağıdakı nəticələri əsaslandırmaq mümkündür. Birincisi, maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin yaradılmasının ümumi məqsədi müəssisənin maliyyə potensialının sabitliyini təyin etmək, onun qiymətləndirilməsi göstəricilərini öyrənmək yolu ilə müvafiq sağlamlaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsini təmin etməkdən ibarətdir. İkincisi, tədqiqat müəssisənin maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin birinci komponentinin maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi göstəricilərinin təsnifatının müəyyənləşdirilməsindən ibarət olduğunu təsdiq edir. Təklif edilən təsnifata uyğun olaraq qiymətləndirmənin birinci istiqaməti (Müəssisənin əmlak vəziyyətində keyfiyyət dəyişikliklərinin qiymətləndirilməsi) üzrə altı göstəricidən, ikinci istiqaməti (Maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi) üzrə iyirmi göstəricidən və üçüncü istiqamət (Maliyyə resurslarının idarə olunmasının qiymətləndirilməsi) üzrə yeddi göstəricidən istifadə olunması təklif edilir. Üçüncüsü, respublikanın iqtisadiyyatında irimiqyaslı ödəməmələr probleminin mövcudluğunu və xüsusilə, müəssisələrin kreditör qarşısında maliyyə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi vəziyyətinin onların debitor borclarının qaytarılmasından asılı olduğunu nəzərə alaraq debitor borcların restrukturizasiyasının maliyyə sağlamlaşdırılması mexanizminin ikinci komponenti qismində tanınması məqsədə müvafiqdir. Dördüncüsü, debitor borcların Azərbaycan Respublikasının bank qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş faktoring kreditləşməsi üsulu tətbiq edilməklə restrukturizasiyası müəssisələrin maliyyə sağlamlaşdırılması probleminin həllinin mühüm istiqaməti hesab edilməlidir. Debitor borclarının məbləği kreditör borclarından 2,9 dəfə artıq olan Azərsun Holding MMC ilə debitorlar arasında borcların ödənilməsi məsələsinin faktor-bankın vasitəçiliyi ilə həll edilməsi şirkətin törəmə müəssisələri tərəfindən ödənilən mənfəət vergisinin azaldılmasına imkan verir. Bankların və bank olmayan kredit təşkilatlarının faktoring və forfeyting xidmətləri ilə məşğul olmaq hüquqlarının Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə təsbit edilməsinə baxmayaraq, kreditləşmənin bu üsullarının tətbiqini təmin edən işlək mexanizmin "Bankların faktoring və forfeyting xidmətlərinin təşkili haqqında" Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı tərəfindən Təlimatın qəbul edilməsinin zəruriliyini etiraf etmək məqsədəuyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (16 yanvar 2004-cü il). 2. “Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (25 dekabr 2009-cu il). 3. Şıxəliyev M.M. Zərərli işləyən dövlət sənaye müəssisələrinin təsərrüfat fəaliyyətinin sağlamaşdırılması problemləri: i.e.n., dis. Bakı, 2002. 4. Экономическая безопасность. Производство. Финансы. Банки / Под. ред. В.К.Сенчагова. М., ЗАО, Финстатинформ, 1998

Проблемы создания механизма финансового оздоровления промышленных предприятий

А.Г.Алиева

Статья посвящается проблемам формирования механизма финансового оздоровления промышленных предприятий. Проведенное исследование по оценке финансового потенциала предприятий позволило сформулировать мнение о двух компонентах механизма финансового оздоровления: первый компонент – направления оценки финансового потенциала предприятий и классификация оценочных показателей; второй компонент – реструктуризация дебиторских задолженностей. В статье обосновываются классификация показателей оценки финансового потенциала и предложение о реструктуризации дебиторской задолженности.

Ключевые слова: финансовый потенциал, направления оценки, классификация показателей, дебиторская задолженность, факторинговое кредитование.

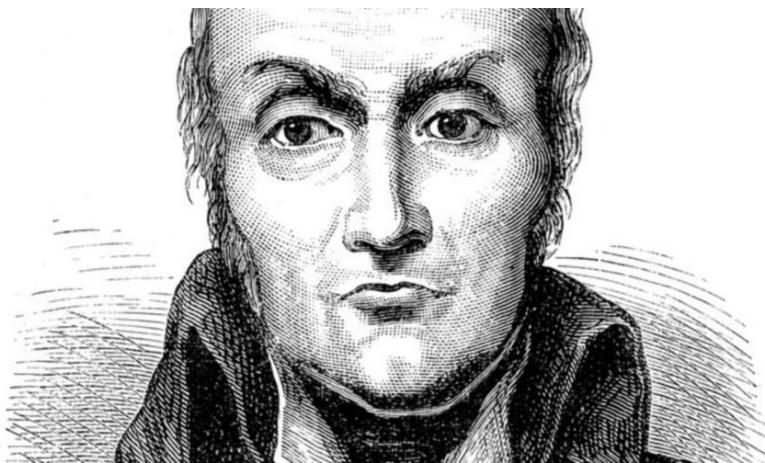
Problems of setting up a mechanism for financial recovery of industrial enterprises

A.G.Aliyeva

The article devoted on the problem of forming financial recovery mechanisms in industrial enterprises. The research conducted to evaluate the business financial potential allows for the idea that the financial recovery mechanism consists of the following two components: the first component - classification of indicators and directions of evaluation of the enterprise's financial potential; second component - restructuring of receivables. Proposal on classification of indicators for financial potential evaluation and restructuring of receivables by factoring lending was substantiated in the article.

Key words: financial potential, evaluation directions, classification of indicators, receivables, factoring lending

Николя Аппер — человек, придумавший консервацию

В 1795 году французская армия предложила приз в 12 000 франков за изобретение нового эффективного метода хранения продуктов. В течение 10 лет бывший кондитер Николя Аппер пытался заполучить этот приз, и в 1804 году он открыл консервирование. Спустя пять лет он представил свой метод специальной комиссии. Произведенные опыты

доказали, что в течение восьми месяцев прекрасно сохранились: мясо с подливкой, крепкий бульон, молоко, зеленый горошек, бобы, вишни и абрикосы. В 1810 году Аппер выпускает книгу о консервировании, а также получает долгожданный приз в 12 000 франков лично от Наполеона Бонапарта.

Метод Аппера довольно прост: нужно поместить продукты в жестяную банку, герметично ее закрыть и кипятить в соленой воде от 30 минут до 4 часов в зависимости от содержимого в банке. За счет своей простоты консервирование быстро распространилось по Европе, метод постоянно совершенствовали другие изобретатели, а консервы стали основой в рационе моряков и наполеоновской армии.